

FILOZOFIA I NAUKA
Studia filozoficzne i interdyscyplinarne
Tom 9, cz. 1, 2021

Od Redakcji

O IX tomie czasopisma *FILOZOFIA I NAUKA. Studia filozoficzne i interdyscyplinarne*

10.37240/FiN.2021.9.1.1

Dziewiąty tom rocznika *FILOZOFIA I NAUKA. Studia filozoficzne i interdyscyplinarne* zawiera obszerny blok tematyczny, zredagowany przez profesora Marka Hetmańskiego, ponadto studia i dyskusje poza blokiem.

Tematyczny blok WIEDZA W AKADEMII I POZA AKADEMIAŁ pokazuje, co nowego i ważnego dzieje się w najnowszej epistemologii i dziedzinach z nią stowarzyszonych. Rozprawy bloku rozpoznają i analizują zarówno zagadnienia, które pojawiły się w szeroko pojętych praktykach epistemicznych (włączonych w świat życia) niedawno jak i te obecne już dawniej, ale zostały niedawno zidentyfikowane. Są to m.in. innymi problemy eksperckości i post-prawdy, zagadnienie mediatorów poznawczych, zwanych także artefaktami poznawczymi, nowe rozumienia podmiotu poznania i samego poznania, role sztucznej inteligencji w poznaniu oraz cedowanie na nią roli podmiotu poznania.

Rozprawy w bloku pokazują, jak sfera publiczna przetransformowała wiedzę w toku przemian cywilizacyjnych, zarówno akademicką jak i pozaa-kademię. Autorzy rozpraw rozważają również, jak najbliższa nam współczesność zmieniła role wiedzy i jak wpłynęła na przemianę jej natury, w tym jej kryteriów i wartości, a także, jak w tych transformacjach wyłonił się nowy ideał nauki, opozycyjny wobec klasycznego, do niedawna obowiązującego. Autorzy analizują również oddziaływania w przeciwnym kierunku, a mianowicie sposoby, w jakie wiedza naukowa i pozanaukowa uczestniczy w kształtowaniu sfery publicznej. Najogólniej rzecz biorąc, treść bloku rozpoznaje i teoretyzuje obopólne związki pomiędzy dziedziną poznania a pozostałymi elementami ludzkiego świata, szczególnie w najnowszej fazie cywilizacji. Pokazuje tym samym, jak wiedza i sfera publiczna, wzajemnie przenikające się i tworzące system, determinują obecną kondycję ludzkiego świata.

W rozprawach autorzy dyskutują również zachodzące obecnie reorientowanie ról poznania naukowego i pozanaukowego, jego kryteriów i statusu. Dociekania te świadczą o niewystarczalności klasycznego, jeszcze

arystotelesowskiego podziału wiedzy na teoretyczną i praktyczną. Konieczna jest bardziej rozbudowana klasyfikacja, ujmująca nowe role wiedzy akademickiej odgrywane przez nią w sferze publicznej. Potrzebna jest również klasyfikacja wiedzy pozaakademickiej – oddająca specyfikę teraźniejszych praktyk społecznych uwarunkowanych poznawczo.

Badania prezentowane w bloku i inne tematycznie pokrewne, podejmujące nowe problemy dotyczące wiedzy kształtują swe teoretyczne podstawy *in statu nascendi*. Epistemologia nie dysponuje bowiem kompletnym, paradygmatycznym i szeroko akceptowanym, instrumentarium odpowiednim do wyjaśnienia nowopowstających zjawisk. Nie ma – zdaje się – takiego instrumentarium (programowego, pojęciowego i metodycznego), które dałoby się zastosować do eksplikowania nowych zjawisk poznawczych, w przez wieki wypracowywanych zasobach filozofii. Nawet gdyby przystać na modyfikowanie dawnych programów i meta-koncepcji epistemologicznych, ich aspektowe zmiany lub inne zabiegi „uwspółcześniające”.

W każdym razie badacze zjawisk poznawczych wyrosłych w cywilizacji wiedzy bardzo rzadko budują nowe metateoretyczne ramy czerpiąc z dawniejszych filozoficznych szkół czy nurtów. Nieczęsto też zwracają się do tradycji socjologii wiedzy, mimo że większość nowych zjawisk (w tym postprawda i eksperckość) ma istotny ładunek społeczny, są to w zasadzie fenomeny społeczne typu epistemicznego. A więc naturalna jest sugestia, że uformowane już warianty socjologii wiedzy mogłyby wyjaśnić te zjawiska. Ogólnie, na ogół nie sięga się obecnie do filozoficznego dziedzictwa jako źródła konstruowania nowych metaepistemologicznych ram. Ponadto rzadko w ogóle przedstawia się jawnie założenia programowe, które sterują badaniami i wytyczają ich charakter.

Rodzi się wobec tego pytanie, czy są w ogóle w spuściźnie filozoficznej takie programy, szkoły lub nurty, które dałoby się zaimplementować do ujęcia nowych zjawisk epistemicznych, o których tu mowa. Czy zostaną one przywołane i przetransformowane dając podstawę nowej epistemologii? Czy, odwrotnie, do głosu dojdzie zamysł pionierski, praca od podstaw, formowanie nowej szkoły czy nurtu badań bez wspierania się na jakiegokolwiek istniejącej tradycji filozoficznej? Obecnie zdaje się przeważać drugi zamysł. Prawdopodobnie większość badaczy wychodzi z założenia, że fundowanie nowych koncepcji na już istniejących programach epistemologicznych jest nieefektywne, ponieważ nowych zjawisk poznawczych nie da się ulokować w zastanych koncepcjach lub/i programach epistemologicznych podporządkowanych aksjomatowi izolacji („czystości”) poznania i często fundamentalistycznych.

Aksjomat izolacji głosi, że tylko poznanie nieobarczone czynnikami wobec niego zewnętrznymi jest wiarygodne. Ponieważ nowe zjawiska epistemiczne są ukonstytuowane bez wątpliwości jako zjawiska społeczne, w tym ekonomiczne, polityczne itd., nie da się ich włączyć w dotychczasowe kon-

cepcje, które ujmują poznanie wiarygodne jako odizolowane od fenomenów innych typów. Fundamentalizm zaś jest opozycyjny wobec powszechnego obecnie naturalizowania, które stało się dominującym i dosyć często akceptowanym modelem w najnowszej epistemologii.

Pojawia się tu też trzecia hipoteza, której zapowiedź widać w aktualnej produkcji filozoficznej: idea filozofii bez szkół i programów. Poszczególne koncepcje filozoficzne są według tego zamysłu budowane w metateoretycznej próżni, a ich bazowe meta-zasady powołuje się doraźnie dla rozpatrywania określonej grupy problemów. Gdyby idea nieustannej zmienności programowej stała się powszechna w środowisku filozoficznym, mielibyśmy filozofię uwolnioną od dyktatu szkół, filozofię o płynnych podstawach – tworząca swe metateoretyczne ramy oddzielnie dla każdego przedsięwzięcia badawczego. I zarazem filozofię niebywale rozproszoną, bez ustanowionej podstawy jednoczącej, nieformującą obszernych projektów badawczych, które dają szansę na dyskusje i porozumienie oraz wypracowanie zuniwersalizowanego dziedzictwa intelektualnego.

Powyższe uwagi sygnalizują, że blok tematyczny WIEDZA W AKADEMII I POZA AKADEMIA jest – oprócz wyeksplikowania bogatego spektrum nowych zagadnień dotyczących poznania – reprezentatywnym wglądem w kondycję i stan obecnych filozoficznych badań nad poznaniem. Blok ten unaocznia charakter i skalę metafizycznych problemów, wobec których obecnie stoi epistemologia jako dziedzina filozoficzna, o kwestionowanym dotychczasowym statusie i trudno przewidywalnej przyszłości. Filozoficzne badania dotyczące poznania nie mają obecnie stabilnego metafizycznego fundowania, wspólnej płaszczyzny dyskursu. Jest tak mimo że badania poznania rozwijają się dynamicznie i pomyślnie ujmują nowe zjawiska poznawcze oraz zjawiska niedawno rozpoznane.

Przy tym badania te, oficjalnie należące do filozofii, poprzez napór włączanych w nie badań pozafilozoficznych, mają z punktu widzenia filozoficznej tradycji coraz mniejszy ładunek filozoficzności. Może to zwiastować jeszcze bardziej radykalną przemianę filozofii poznania niż ta, z którą mamy do czynienia obecnie, albo rozplynięcie się – w duchu naturalizowania – filozoficznych badań poznania w naukach szczegółowych.

Blok zredagowany przez Marka Hetmańskiego pokazuje też, że zmiany w filozofii poznania są konieczne z powodów innych niż te, które zazwyczaj inicjowały przemiany meta-epistemologiczne dawniej. To nie krytyka zastanego meta-ujęcia poznania, szkoły lub nurtu wymusza konieczność budowy nowych metaepistemologicznych ram albo wręcz przebudowy podstaw epistemologii. W tym wypadku – i to jest wyraźne *novum*, bodajże od czasów Francisca Bacona i Kartezjusza – motorem przemian w filozofii są zmiany cywilizacyjne i uczestniczące w nich zmiany praktyk poznawczych. To mia-

nowicie obecna faza cywilizacyjna generuje nowe zjawiska epistemiczne lub znajdujące się w rozległej orbicie takich zjawisk. Właśnie ich specyfika wymaga przebudowy epistemologii. Przebudowa ta jest z kolei sprowokowana włączaniem się filozofii w świat pozafilozoficzny, dążeniem do odkrywania i teoretyzowania jego nowych właściwości. To dążenie filozofii do aktualności –niezwykajne z punktu widzenia laika – widać w tekstach. Przy okazji widać porzucenie starych dogmatów epistemologicznych, jeśli okazują się one anachroniczne w zestawieniu z nowymi zjawiskami poznawczymi.

W tekstach bloku, zgodnie z najnowszymi trendami w badaniach nad poznaniem, epistemologia jawi się jako dziedzina implementująca także elementy innych dziedzin, w tym filozofii społecznej, przeobrażonej socjologii wiedzy, filozofii informatyki i kognitywistycznych koncepcji umysłu. Rodzi się pytanie, czy przeobrażona epistemologia odrodzi się jako bogatsza dziedzina filozoficzna, czy też zatraci swą jednoznaczną filozoficzną tożsamość i przekształci się w badania jedynie z elementami filozoficznymi, na granicy naukoznawstwa, socjologicznych badań procesów poznawczych, socjologii nauki, metodyki, kognitywistyki i innych dziedzin dołączanych stosownie do tematów.

Rozprawy zamieszczone w tym tomie po bloku tematycznym łączy ich wspieranie się na różnych tradycjach filozoficznych lub wglębianie się w nie, nie dla prowadzenia badań z dziedziny historii filozofii, ile głównie dla pokazywania ich niewyczerpanego potencjału i koneksji z terażniejszym myśleniem. Te teksty oparte są na idei filozofowania dzisiejszego oraz budowania przyszłości filozofii w koniecznym dialogu z filozoficznym dziedzictwem. Ich autorzy ujawniają punkty jednoczące idee i koncepcje filozoficzne różnych epok, szkół i nurtów, pokazując ich istotność dla terażniejszości. Ujawniają też uniwersalne płaszczyzny filozoficznego myślenia, a więc jego jedność pomimo różnic w kontekstach.

Jak zawsze, zespół redakcyjny pragnie podziękować recenzentom prac nadesłanych do tego tomu za ich pracę, wykonywaną całkowicie *pro publico bono* i anonimową w związku z przyjętym standardem recenzowania. Zbiorcza lista recenzentów wszystkich dotychczas opublikowanych tomów czasopisma jest dostępna na stronie internetowej czasopisma: filozofiainauka.ifispan.waw.pl

Małgorzata Czarnocka
Instytut Filozofii i Socjologii PAN